

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تائیدیه اعضای هیات داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

اعضای هیات داوران نسخه نهایی پایان نامه خانم شمیم منفردی تحت عنوان بررسی عناصر نمایشی در تئاتر کودک و نوجوان با رویکرد نمایش درمانی - پروژه عملی: نگارش نمایشنامه «هیبه انگور» را از نظر فرم و محتوی بررسی نموده و پذیرش آنرا برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد تائید می کنند.

اعضای هیات داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	امضاء
۱- استاد راهنما	دکتر سید حبیب الله لزگی	استادیار	
۲- استاد مشاور	دکتر سید مصطفی مختاباد	دانشیار	
۳- استاد ناظر	دکتر علی شیخ مهدی	استادیار	
۴- استاد ناظر	دکتر یدالله وفاداری	استادیار	
۵- نماینده تحصیلات تکمیلی	دکتر محمد جعفر یوسفیان کناری	استادیار	

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس، مبین بخشی از فعالیتهای علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱: در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲: در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه) عبارت ذیل را چاپ کند:

«کتاب حاضر، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد/ رساله دکتری نگارنده در رشته

دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی سرکار

در دانشکده

، مشاوره سرکار خانم اجناب آقای دکتر

خانم اجناب آقای دکتر

از آن دفاع شده است.»

و مشاوره سرکار خانم اجناب آقای دکتر

ماده ۳: به منظور جبران بخشی از هزینه های انتشارات دانشگاه، تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اهدا کند. دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴: در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه کند.

ماده ۵: دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند؛ به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تأمین نماید.

ماده ۶: اینجانب سیمیا سفورده دانشجوی رشته (میانگانی مقطع کارشناسی ارشد)

تعهد فوق و ضللت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

نام و نام خانوادگی: سیمیا سفورده

تاریخ و امضا: ۸۹/۸/۲۵

دانشگاه تربیت مدرس

دانشکده هنر و معماری

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد ادبیات نمایشی

نقش عناصر نمایشی در تئاتر کودک و نوجوان

با رویکرد نمایش درمانی

پروژه عملی :

نگارش نمایشنامه « حبه‌ی انگور »

شیما منفردی

استاد راهنما:

دکتر سید حبیب‌الله لزگی

استاد مشاور:

دکتر سید مصطفی مختاباد

مهر 89

برای

مادر

که همیشه توی یک ابر بالای سره هست،

پدر

و

مداده

سپاس از:

استاد راهنمای عزیزم:

دکتر سید مبیب الله لڑکی

استاد مشاور گرامی ام :

دکتر سید مصطفی مفتاباد

و

نازنین، لادن، فریبا و سعیده

که بی بودنشان

آرام نبود.

چکیده :

پژوهش حاضر به بررسی نقش عناصر بیان نمایشی در تئاتر کودک و نوجوان، با رویکرد تئاتر درمانی پرداخته است. در فصل اول پیشینه هنر تئاتر تا دوران معاصر مورد بحث قرار گرفته و بعد از آن به تشریح عناصر بیان نمایشی پرداخته شده است.

با توجه به اینکه تئاتر کودک و نوجوان به دلیل نوع مخاطب خاص آن، از جهات بسیاری می تواند مورد بررسی قرار گیرد، فصل دوم به شناخت این گروه سنی و ویژگی ها ی آنها اختصاص دارد.

فصل سوم به تئاتر کودک و نوجوان به عنوان موضوع اصلی این نوشتار پرداخته شده است؛ سیر تاریخی تئاتر کودک و نوجوان، مفاهیم، ویژگی ها، روش ها، ساختار و همچنین آسیب شناسی این نوع از تئاتر مورد بررسی قرار گرفته است.

در فصل چهارم به تئاتر درمانی که گونه ای خلاق از هنر درمانی است، پرداخته شده است؛ روند شکل گیری، تعاریف، اجزا و الگوی تئاتر درمانی مورد بررسی قرار گرفته است و عناصر بیان نمایشی ویژه تئاتر کودک و نوجوان در تئاتر درمانی مورد بحث قرار گرفته است. از آنجا که این پژوهش با رویکرد درمانی تئاتر کودک و نوجوان صورت گرفته، پژوهشگر تئاتر درمانی را برای کودک و نوجوان مؤثرترین روش در برطرف نمودن مشکلات آنها دانسته است. با مراجعه به این فصل می توان دریافت که از تکنیک های نمایشی در تئاتر درمانی با کودک و نوجوان استفاده می شود.

اصلی ترین سوال تحقیق بررسی تأثیر عناصر بیان نمایشی در تئاتر کودک و نوجوان است که براساس آن فرضیه موثر بودن عناصر نمایشی بر این نوع تئاتر با رویکرد درمانی شکل گرفته و نتیجه گیری شده که در تئاتر درمانی با کودک و نوجوان، عناصر نمایشی نقش موثری را ایفا می کند و استفاده از این روش برای درمان این نوع مخاطب خاص مناسب تشخیص داده شد. براین اساس پژوهشگر به ارائه پیشنهاداتی در زمینه استفاده این روش در ایران با تکیه بر تأثیر عناصر نمایشی، پرداخته است.

کلمات کلیدی :

تئاتر درمانی، تئاتر کودک و نوجوان، عناصر بیان نمایشی، کودک و نوجوان

فهرست مطالب:

صفحه	عنوان
1	مقدمه
4	فصل اول: نمایش و نقش عناصر بیان نمایشی
5	1-1-1- نمایش و نقش عناصر نمایشی
7	1-1-1-1- خاستگاه تئاتر
8	1-1-1-2- تاریخ تئاتر جهان
9	1-1-1-3- تاریخ تئاتر در ایران
13	2-1-2- نقش عناصر نمایشی
13	1-2-1-1- نمایشنامه
15	1-2-1-2- کارگردان
17	1-2-1-3- بازیگر
19	1-2-1-4- طراحی صحنه
20	1-2-1-5- لباس
21	1-2-1-6- نور
23	1-2-1-7- گریم
24	1-2-1-8- جلوه های صوتی
26	1-2-1-9- وسایل صحنه
26	1-2-1-10- تماشاگر

28.....	فصل دوم: کودک و نوجوان کیست؟
29.....	1-2- کودک و نوجوان.....
31.....	2-2- مراحل رشد کودک تا نوجوانی.....
31.....	گروه اول
31.....	گروه دوم.....
33.....	گروه سوم.....
34.....	گروه چهارم.....
35.....	گروه پنجم
38.....	فصل سوم: تاثیر کودک و نوجوان.....
39.....	1-3- تاثیر کودک و نوجوان
41.....	2-3- تاثیر کودک و نوجوان در ایران
43.....	3-3- تاثیر کودک و نوجوان در جهان
44.....	4-3- ویژگی های تاثیر کودکان
45.....	5-3- تاثیر نوجوانان.....
45.....	6-3- روش های تاثیر کودک و نوجوان.....
46.....	1-6-3- برای کودکان و نوجوانان
46.....	2-6-3- با کودکان.....
46.....	3-6-3- با کودکان ، برای کودکان.....
47.....	7-3- کاراکتر در نمایش کودک و نوجوان

50.....	8-3-شناخت ساختار در نمایش کودک و نوجوان.....
54.....	9-3- عناصر نمایشی تئاتر کودک و نوجوان
55.....	1-9-3- موسیقی
56	2-9-3- بازیگری
58.....	3-9-3- متن.....
66	4-9-3- طراحی صحنه
67.....	5-9-3- نور و افکت های نوری
67.....	6-9-3- چهره پردازی و گریم
67.....	7-9-3- کارگردانی / مخاطب / تماشاگر
68.....	8-9-3- کارگردانی
69	10-3- لزوم کار تئاتر با کودک و نوجوان
70.....	11-3- آسیب شناسی نمایش کودکان و نوجوانان.....
72	فصل چهارم: تئاتر درمانی.....
73.....	1-4- تئاتر درمانی.....
73.....	1-1-4- خاستگاه تئاتر درمانی.....
74.....	2-1-4- تئاتر درمانی و پسیکو درام ، تفاوت ها
76.....	3-1-4- نقش مورنو در روند تئاتر درمانی
78.....	4-1-4- تحول تئاتر درمانی در اروپا.....
79.....	5-1-4- تحول تئاتر درمانی در ایران

- 79.....6-1-4-تئاتر درمانی با کودکان در ایران
- 80.....2-4-مفهوم تئاتر درمانی –تعاریف
- 81.....3-4- فرآیندهای بنیادین در تئاتردرمانی
- 82.....1-3-4- فرافکنی نمایشی
- 84.....2-3-4- فرآیند اجرای تئاتردرمانی
- 85.....3-3-4-همدلی و فاصله گذاری در تئاتردرمانی
- 85.....4-3-4- شخصیت بخشی و جعل هویت
- 86.....5-3-4-تماشاگر و تماشای تعاملی
- 86.....6-3-4-جسمیت بخشیدن ، نمایشی کردن جسم
- 86.....7-3-4-بازی
- 87.....8-3-4-ارتباط بین نمایش و زندگی
- 87.....9-3-4- دگرگونی
- 88.....4-4- اصول نظری کاربرد روشهای تئاتر درمانی.....
- 89.....5-4-ارکان نمایش درمانی
- 89.....1-5-4-کارگردان
- 89.....2-5-2- شخص اول
- 89.....3-5-4- یاور
- 90.....4-5-4-تماشاگران
- 90.....5-5-4- اجرا

92.....	6-4-تأثیر ایفای نقش (بازی)
93.....	7-4- مقایسه یادگیری اجتماعی و نمایش درمانی
95.....	8-4- متغیرهای مؤثر بر یادگیری مشاهده ای از نظر بندورا
96.....	9-4- ویژگی های تاثیر کودک ونوجوان با رویکرد درمانی
97.....	10-4- فوائد تئاتر درمانی گروهی
98.....	11-4-نمایش درمانی به عنوان یک روش آموزشی
99.....	12-4- نقش عناصر نمایشی در تئاتر درمانی با کودک و نوجوان
100.....	1-12-4- متن
100.....	2-12-4- کارگردان
101.....	3-12-4- بازیگر
102.....	4-12-4-طراحی صحنه ، وسایل صحنه ، گریم ، لباس ، نور
103.....	5-12-4- تماشاگر
104.....	نتیجه
107.....	منابع و مأخذ
111.....	پروژه عملی : نمایشنامه « حبه ی انگور »
141.....	چکیده انگلیسی

مقدمه :

درخصوص شناخت روش‌های مناسب با فعالیت‌های کودکان و نوجوانان با مشکلات احساسی و رفتاری ویژه، پژوهش‌هایی صورت گرفته است. از جمله روش‌هایی که توجه پژوهشگران را به خود جلب نموده است کاربرد روش‌های نمایشی و تجسمی است. استفاده متنوع از این روش‌ها در زندگی انسان، از جمله در فعالیت‌های تفریحی، رسانه‌های جمعی و کاربرد پراکنده آن در برنامه‌های درسی و آموزشی حاکی از علاقمندی و گرایش خاص کودکان و نوجوانان نسبت به برنامه‌های هنری است، که لزوم بررسی‌های گسترده را در این زمینه آشکار می‌سازد.

نقش هنر را می‌توان در ایجاد سهولت در فرآیند یادگیری و فراهم آوردن شرایط لازم جهت ایجاد تغییرات مطلوب در ابعاد مختلف شخصیت و رفتارهای کودکان جستجو کرد.

به کارگیری نمایش و نمایش درمانی به عنوان یک روش و یک ضرورت اصلاح رفتار در مراکز توانبخشی، مدارس استثنایی، پرورشگاه‌ها، کانون کودکان و نوجوانان بزهکار، بکار برده می‌شود.

این شیوه، گاهی فردی و گاهی جمعی با توجه به موقعیت کودکان و نوجوانان انجام می‌گیرد. آنها با ایفای نقش در شکلی آزاد و یا نیمه هدایت شده مسائل خود را برون فکنی می‌کنند و بخشی از شرح حال خود را مرور می‌نمایند. بدین وسیله هم تخلیه عاطفی می‌شوند و هم اینکه مهارت هایشان را گسترش می‌دهند تا شناخت عمیق‌تری از آنها کسب کند.

طرح مسأله:

با توجه به اینکه این روش تاکنون در مراکز مختلف به نتایج مثبتی رسیده است می‌توان از آن در درمان کودکان با مشکلات احساسی و رفتاری استفاده نمود.

نیک می‌دانیم که اکثر کودکان با مشکلات رفتاری دارای اختلالات و ناسازگاری‌هایی هستند که به نوعی در عملکرد آنها تأثیر مخربی گذاشته‌است و باعث ایجاد رفتارهای نادرستی در آنها گردیده است. اختلالات رفتاری، رفتاری مثل پرخاشگری و گوشه‌گیری، ضعف در برقراری ارتباط با دیگران برخی از مشکلاتی است که این کودکان و نوجوانان با آنها مواجه هستند.

با در نظر گرفتن این مشکلات می‌توان دریافت که صرفاً از راه آموزش با کلمات نمی‌توان نتایج رضایت بخشی گرفت. بنابراین باید روشی را به کار برد که نه تنها در جهت رفع عملکردهای نادرست در این گروه سنی برآید، بلکه باعث ایجاد یادگیری‌های مطلوب تر و پایدار تر در آنها گردد. یکی از نکات، به کارگیری روشی است که با تکرار و تمرین همراه باشد. در این رابطه یکی از روش‌هایی که می‌تواند مؤثر باشد، بکارگیری راهبردهای نمایشی است.

پیشینه تحقیق:

جای یادآوری است که به رغم استفاده مداوم از تئاتر درمانی در کشورهای دیگر، بررسی و پژوهش‌چندانی در ایران در این زمینه صورت نگرفته است و پژوهش حاضر در این زمینه از کارهای آغازین به شمار می‌رود. به همین دلیل می‌توان از محدودیت منابع در این زمینه شکایت نمود، با این همه پژوهشگر کوشیده است تا با مراجعه به منابع محدود موجود و استفاده از منابع غیر فارسی، پژوهشی را ارائه کند که برای علاقمندان به هنر نمایش به ویژه نمایش کودک و نوجوان با رویکرد درمانی، سودمند باشد.

هدف اصلی پژوهش حاضر بررسی اثربخشی عناصر بیان نمایشی در نمایش‌درمانی با کودکان و نوجوانان می‌باشد. با توجه به این که پژوهش‌های انجام گرفته در ایران تاکنون به این زمینه خاص نپرداخته‌اند، پژوهشگر درصدد است که بداند آیا عناصر نمایشی در فرآیند کاربرد نمایش با رویکرد درمانی برای کودکان و نوجوانان تأثیر مثبت دارد؟

با توجه به این مسئله سؤالات زیر عنوان می گردد :

1. آیا از عناصر نمایش تئاتر کودک و نوجوان در روش‌های نمایش‌درمانی استفاده می شود؟

2. آیا تکنیک‌های دراماتیک در نمایش‌درمانی با کودکان و نوجوانان می تواند مورد استفاده قرار گیرد؟

3. آیا می توان از نمایش‌درمانی برای کودکان و نوجوانان در ایران استفاده نمود؟

بنابراین استفاده از نمایش در درمان و بالا بردن سطح توانایی‌ها و قابلیت‌های کودکان و نوجوانان به صورت مداوم می تواند روشی جهت بهینه ساختن رفتار کودکان باشد.

فرضیات تحقیق :

1. از عناصر نمایشی مانند متن، بازیگر، موسیقی، لوازم صحنه، کارگردان در نمایش‌درمانی با کودکان و نوجوانان استفاده می شود.

2. تکنیک‌های دراماتیک می تواند در بیان احساسات کودکان مؤثر باشد.

3. می توان از نمایش‌درمانی برای کودکان و نوجوانان کشور خودمان (ایران) استفاده کرد.

روش تحقیق :

این پژوهش از طریق روش‌های کیفی و پرداخت یافته‌های توصیفی، تحلیلی و تاریخی شکل گرفته‌است. برای یافتن پاسخ سؤالات در روند تحقیق ابتدا حوزه ی مفاهیم اولیه‌ی عنوان آن مطرح گردید تا ضرورت این بررسی در روند کار خود را پررنگ تر نمایان سازد.

فصل اول :

نمایش و نقش عناصر بیان نمایشی

1-1- نمایش و نقش عناصر نمایشی:

هنر نمایش هنری است ترکیبی شامل انواع هنرها از جمله نقاشی، موسیقی، معماری، شعر و ادبیات که در حقیقت بر سه رکن عمده استوار است. این سه رکن عبارتند از: بازیگر، صحنه و تماشاگر. این سه پیوسته و گاه به تنهایی در طی قرون و ادوار نسبت به هم در تغییر و تحول بوده اند. در طی سالیان متمادی عوامل و ارکان دیگری نیز به آنها افزوده شده که عبارتند از: نویسنده و نمایشنامه، کارگردان، بازیگر، طراح صحنه، لباس، نور، گریم، جلوه‌های صوتی، وسایل صحنه و تماشاگر.

در کتاب **تئاتر و نشانه‌ها** آمده است:

« هنرنمایش هنری است مرکب. یعنی تشکیل شده از چندین هنر که شامل ادبیات (به صورت متن نمایشی)، هنر نقاشی شامل تزئینات صحنه و دکور، هنر موسیقی شامل ریتم و موزیک‌های به کار گرفته شده، معماری که در مواردی شامل استفاده از دکورهای پرحجم در صحنه و نیز استفاده از تأسیسات و وسایل مکانیکی که در تئاترهای امروز اشکال متنوع آن به صور گوناگون مورد استفاده قرار می‌گیرد و امروز نقش و سهم بزرگی در اجرای نمایش‌ها به عهده دارد. » (خلج، 1382، 11)

تئاتر هنری است که با حضور مخاطب تکمیل می‌شود و با مخاطب دوباره خلق می‌شود. هرچند درک تئاتر و هنر، به طور کلی کاریست دشوار، اما با تربیت احساسات و خلاقیت مخاطب می‌توان به این درک دست یافت.

در مقاله **درک تئاتر** چاپ شده در کتاب **شش مقاله کوتاه پیرامون تئاتر کودکان** آمده است:

« هنگامی که در برابر شعر، تابلوی نقاشی و یا فیلم سینمایی قرار می‌گیریم، در برابر اثری کامل و تمام شده ایستاده‌ایم؛ اما در تئاتر، خلاقیت هنری در مقابل چشمان ما جریان دارد و هر بار در برابر تماشاچیان جدید تکرار می‌شود. » (عبدالنافع، 1377، 27)

تئاتر متن ادبی نیست بلکه نوشته‌ای است که پس از اجرا قابل درک خواهد بود. در کتاب **هنر نمایشنامه نویسی** آمده است:

« در این جهانی که در آن زندگی می‌کنیم شاید هیچ هنری از هنر درام به ما نزدیکتر نباشد. زیرا تئاتر باید پندار زنان و مردانی را در ذهن ایجاد کند که بالفعل در پیش چشم بینندگان زندگی می‌کنند و نفس می‌کشند اما به علت اوضاع و احوالی که نمایش ها در محدوده آن اجرا می‌شوند مسایل قراردادی درام به مراتب سخت‌تر از مقررات سایر شاخه‌ها و شعب است. به همین جهت است که نمایشنامه‌نویسی را می‌توان تعلیم داد. » (گربانیه، 1383، 31)

هنرمند در تئاتر، به بیان زندگی افراد جامعه می‌پردازد و به بیان مارتین اسلین نمایش اجتماعی‌ترین نوع هنر است اما آنچه که در زندگی روزمره انسان‌ها رخ می‌دهد در تئاتر با فشردگی و ایجاد تمام، به صورت نمایشی ارائه می‌شود. تئاتر ترکیبی از دیگر هنرهاست که کلی منسجم را به وجود می‌آورد و آنگونه که گفته شد، یکی از اجزاء مکمل تئاتر، مخاطب است. گویی در تئاتر، مخاطب کلام آخر را بیان می‌کند.

1-1-1- خاستگاه تئاتر :

یافتن آغازی برای تئاتر جهان دشوار است. بیشتر پژوهندگان نیز با مطرح کردن نظرها به بیان سرآغاز تاریخ تئاتر می‌پردازند. رایج‌ترین نظریه درباره خاستگاه نمایش، اینست که نمایش از دل باورهای اسطوره‌ای و آیین

بیرون آمده است. تحول و رشد می‌یابد و دستخوش تغییراتی می‌شود. تئاتر ریشه در ادیان و خدا، یا خدایان هر قوم داشته است .

« نمایش در آغاز از تحول رسم‌ها و نیایش‌های مذهبی بیرون آمد و وقتی به جایی رسید که دیگر رسم و نیایش نبود باز همواره نیازمند دستگاه دین و بیت المال بود. اگر دین نمایش پذیر بود و اگر مراجع مذهبی رسم‌های تماشایی و سپس نمایش را برای توسعه کرامات مذهبی لازم می‌دانستند چنین می‌شد که دین فراهم کننده وسایل و امکانات نمایش می‌شد. » (بیضایی، 1379، 13)

در کتاب **نمایش چیست** آمده است :

« هدف مراسم آیینی نیز همانند نمایش، عبارت است از دست یافتن به مرحله آگاهی بالاتر، دریافت بصیرتی چشمگیر در مورد ماهیت هستی و بازسازی توش و توان انسان برای رودررو شدن با جهان به اصطلاح نمایشی: تزکیه و پالایش، به اصطلاح مذهبی: ارتباط و روشنگری، اشراق. » (اسلین، 1379، 33)

و در کتاب **تاریخ تئاتر** آمده است :

«انسان وحشی از ترکیب موسیقی، آواز و رقص، هنر نمایش واپرا را ابداع کرد. در میان مردم اولیه، رقص در بیشتر اوقات حالت تقلیدی داشته و از تقلید حرکات حیوان و انسان تجاوز نمی‌کرده است؛ رفته رفته برای آن ترقی حاصل شد و بوسیله آن افعال و حوادث را موضوع تقلید رقص قرار دادند. به این شکل یا نظایر آن، هزاران گونه نمایش صامت (پانتومیم) انجام می‌دادند تا بزرگترین حوادث قبیله یا کارهای حیات یک فرد را مجسم سازند. هنگامی که نغمه پردازی از اینگونه نمایش‌ها جدا شد، رقص به تئاتر مبدل گردید و به این ترتیب یکی از بزرگترین صورت‌های هنری در عالم پدیدار شد. » (دورانت، 1377، 2)

زمانی که انسان رشد می‌یابد و وارد دنیای متمدن می‌شود، آیین جایگاه خود را به تئاتر می‌دهد .